

NORGES INDSKRIFTER

MED DE ÆLDRE RUNER.

UDGIVNE

FOR

DET NORSKE HISTORISKE KILDESKRIFTFOND

VED

SOPHUS BUGGE.

I.

CHRISTIANIA.

A. W. BRØGGERS BOGTRYKKERI.

1891—1903.

Tredje Bog.

Runerne oprindelig gotiske. Deres Sammenhæng med latinsk og græsk Skrift.

Kapitel I.

I første Bog har jeg meddelt Oplysninger om den ældste germanske Runeskrift: om Antallet af dens Tegn; om den eiendommelige Rækkefølge, i hvilken disse Tegn sammenstilles; om de enkelte Tegns Former og om deres Lydværdi.

I anden Bog har jeg givet Oplysning om Runernes Navne og søgt at bestemme disse Navne i deres oprindelige germanske Former.

Det foregaaende har allerede indeholdt mange Bidrag til Kundskab om Runernes ældste Historie og til Besvarelse af Spørgsmaalet om, hvilket germansk Folk der først har brugt Runerne og paa hvilken Tid disse først er komne i Brug.

Jeg skal nu søge at træde nærmere til Spørgsmaalet om Runeskriftens tidligste Anvendelse.

P. A. Munch var den første, som (i 1848) kaldte det længere Runealfabet gotisk; med urette betegnede han de i Norden fundne Runeindskrifteres Sprog som gotisk.

Zacher (S. 49 f.) støttede (i 1855) den Mening, at Runealfabetet var et oprindelig gotisk Alfabet, bl. a. ved at henvise til, at der fandtes Gjenstande med disse Runer baade i Donau-Egnene og ved Kysterne af Kattegat, og til, at Goterne havde boet i begge disse fra hinanden saa vidt fjærnedede Landskaber. Fremdeles støttede Zacher den Mening, at Runealfabetet var gotisk, derved, at det havde egne Tegn for Lyd, der hos Goterne gjaldt som Enkeltlyd, f. Eks. for *gg* (*ng*) og *iu*. Fra Goterne blev ifølge Zacher Runealfabetet ført over til Angelsakserne.

Allerede i NI. S. 143 (1893) har jeg udtalt den Mening, at Runeskriften i dens ældste Form blev dannet hos en gotisk Stamme.

I mit Foredrag »Om Runeskriftens Oprindelse« (Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandlinger for 1873) havde jeg seet Sagen anderledes end i 1893 og nu baade med Hensyn til Tid og Sted, idet jeg dengang formodede, at Runeskriften blev dannet i 1ste førkristelige Aarhundred hos en sydgermansk Stamme efter en Form af den romerske Skrift, som Germanerne optog fra en af de keltiske Stammer, der boede nærmest nord for Alperne.

Wimmer i sin Afhandling om Runeskriftens Oprindelse (Aarbøger for nord. Oldkynd. 1874) paaviste, at der var Grund til at sætte Runeskriftens Oprindelse senere, end jeg havde antaget. Han optog min Tanke om et keltisk Folk som Mellemed, idet han (anf. St. S. 150) nævnte det som en Mulighed, at Runeskriften kunde være udgaaet fra de latinske Kapitalbogstaver, som Tyskere og Nordboer i den første romerske Keisertid gjorde Bekjendtskab med hos Gallerne. Hvor, sagdes ikke. I sin Bog »Die Runenschrift« (1887) siger Wimmer, at han ikke finder det sandsynligt, at Kjendskab til de latinske Bogstaver skulde være kommen til Germanerne ad en vestlig Vei, over det egentlige Gallien, men han nævner, at den kan være kommen gennem de galliske Stammer i Over-Italien. Heraf synes at følge, at Wimmer ikke antager Goterne, men et i det sydlige Tyskland boende Folk for det germanske Folk, som først har brugt Runer.

Endnu i 1901 siger Wimmer (Sønderj. Runemind. S. 10), at den længere (ældre) Runerække »oprindelig var fælles for alle goto-germanske folk, hvorfor vi også møder den i de gotiske og vestgermanske samt (i en noget ændret og udvidet skikkelse) i de oldengelske indskrifter«.

Det forekommer mig, at Udtrykket »oprindelig« her er lidt uklart og let kan lede vild. Wimmer mener jo selv og med rette, hvad navnlig i »Runenschrift« S. 176 bestemt og korrekt er udtalt, at Runeskriften er dannet paa et enkelt Sted hos en af de sydlig boende germanske Stammer og at den derfra lidt efter lidt har udbredt sig til de andre nærbeslægtede germanske Stammer.

Henning S. 152 f. (1889), som tænker sig Runernes første Brug som Skrifteegn begyndt senest i 2det Aarh. efter Kr., er tilbøielig til at tilskrive den nordlige Gruppe af de østtyske ved nedre Weichsel og nær ved Østersøen boende Stammer (Goter, Burgunder og sandsynlig Rugier) den første Brug af Runer. Han forklarer Runernes Opstaaen der paa denne Tid af den livlige Samfærdsel med romerske Kjøbmænd, som drog nedad Weichsel til Ravkysten.

I Modsætning hertil skal jeg fremhæve, at der ikke kjendes en eneste Runeindskrift, som er ældre end Goternes Vandring sydpaa til Lande, hvor de kom i nærmere og mangesidigere Forbindelse med de sydlige Kulturfolk, som fra tidligere Tid af brugte Skrift. Ligeledes vil jeg fremhæve, at flere af de ældste nu kjendte Runemindesmærker, som er fundne i det østlige Europa, er, saaledes som Spydspidsen fra Kovel og Spydspidsen fra Müncheberg, fundne ved den Handelsvei, som førte fra de Egne, hvor Goterne færdedes i Syden, nordover til Østersøen. Alt dette tyder bestemt paa, at Goterne ikke først ved Østersøen, men i meget sydligere Egne har begyndt at bruge Runer.

Endogsaa udmærkede og meget methodiske Forskere har med Hensyn til Runernes ældste Anvendelse efter mit Skjøn ikke været tilstrækkelig forsigtige.

Det synes mig her overhoved bedre at sætte Runernes Oprindelse for sent end for tidlig. Thi den Feil, at man sætter Runernes Oprindelse for langt ned i Tiden, opfordrer Kritiken lettere til Modbevis i virkelige Kjendsgjærninger, som paaviser Runernes ældre Forekomst. Sievers (Pauls Grundriss² I S. 249) siger: »sicherlich haben die Goten die Runenschrift nicht erst nach dem Beginne der grossen Wanderungen erhalten, welche sie nach dem Süden führten und sie von den alten germanischen Nachbarstämmen losrissen«.

I Modsætning hertil vil jeg gjentage, at alt efter mit Skjøn taler for, at Goterne først lærte Runerne at kjende efter sin Vandring sydpaa. Runerne var ikke Germanernes Fælleseiendom i en forudsat førhistorisk Urtid, som skulde have fundet Sted, før Goterne ved sin Vandring blev revne løs fra de øvrige Germaner. Men Runerne blev efter min Mening først brugte hos Goterne i Syden og blev fra dem overførte til de andre germanske Folk, først til Nordboerne, siden ad andre Veie, som det synes, til de vestgermanske Folk.

I et Foredrag ved 5te nordiske Filologmøde i Kristiania (13de August 1898) fremsatte og begrundede jeg den Mening, at Runerne først er blevne brugte af Goterne i deres sydøstlige Boliger, og jeg henførte Runernes første Brug hos Goterne til 3dje Aarh. (straks efter 267)¹).

Senere har Bernhard Salin (Altgerman. Thierornamentik (1904), se navnlig S. 146 ff., 353, og Studier tillägnade Montelius S. 136 f.) fra arkæologisk Standpunkt begrundet den samme Mening, at Runeskriften er opstaaet hos Goterne i Egnene ved det Sorte Hav.

I 2det Aarh. efter Kr. havde der nemlig ifølge Salins Udvikling paa den nordlige og nordvestlige Strand af det Sorte Hav og i de tilgrænsende Egne af det nuværende russiske Rige udviklet sig en germansk Kultur, som for en væsentlig Del havde klassiske Forbilleder. Denne Kultur udvider sig tidlig mod Nordvest op imod Østersøens sydøstlige Hjørne, og her i Øst-Preussen findes denne Kultur (dog vel at mærke, Runeindskrifter ikke saa tidlig) allerede omkring Aar 200 efter Arkæologernes Mening. Runeskriften er ifølge Salin bleven ført til Norden med denne fra Sydøst udgaaende Kulturstrøm, som bar ogsaa mange andre Kulturelementer og Gjenstande henhørende til Kunsthåndværket op til Norden, hvor vi i de store danske Mosefund og i andre dermed samtidige Fund finder de ældste nordiske Runeindskrifter. Denne Kulturstrøm, som strækker sine Virkninger ud over Danmark til Norge og, om end i mindre Grad, til Sverige, varer indtil omkring 350, da en Afbrydelse finder Sted: De germanske Oldsager begynder da at forsvinde fra Egnene om Østersøens sydøstlige Strand, medens de endnu fremdeles optræder ved Østersøens sydvestlige Kyst.

Til Vestgermanerne er Runeskriften ifølge Salin kommen meget senere end til Norden og ikke fra Goterne, men fra Norden over Hannover ved en Bevægelse, som begyndte omkring 475 og som fortsattes gjennem 6te Aarh. Salins Opfatning af den vestgermanske Runeskrifts Oprindelse skal jeg ikke her, men først i et følgende Afsnit (Kap. III) gaa nærmere ind paa.

¹) Af dette Foredrag har jeg i September 1904 meddelt O. v. Friesen et Resumé, som er trykt i hans Afhandling „Om runskriftens härkomst“ S. I—III.

O. v. Friesen i sit Skrift »Om runskriftens härkomst« (1904) slutter sig fuldstændig til Salins Udvikling, som har dannet Udgangspunktet og det arkæologiske Grundlag for v. Friesens skarpsindige og vigtige runologiske Fremstilling af Runernes Oprindelse og ældste Historie.

Naar i Modsætning til de i det nærmest foregaaende omtalte Meninger enkelte Forskere endnu i nyere Tid har paastaet, at Runerne har udbredt sig blandt germanske Folk fra Sydvest, saa maa dette betegnes som en ved de ældste Runeindskrifter modbevist Paastand¹).
